

KAŞ BARAK TÜRKMENLERİ AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜNE KATKILAR

Savaş ŞAHİN*

ÖZET

Türkiye Türkçesi ağızlar bakımından oldukça zengindir. Tarihsel süreç içerisinde Türk boyları Anadolu'ya milattan önceki dönemlerden itibaren gelmeye başlamışlardır. 11. yüzyıldan sonra büyük kitleler halinde Anadolu'ya göçen Oğuz soylular da Anadolu'da Oğuzcaya dayalı bir ağız kullanmışlardır. Anadolu'da yaşayan Oğuzların da ağızlarını ses, şekil, söz varlığı bakımından inceleyen, sınıflandıran değerli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar yoluyla Türkmen ağızlarının dil özellikleri ve söz varlığı tespit edilerek hem bu ağızlar kayıt altına alınmış hem de bu sayede ağızların yaşatılması amaçlanmıştır. Barak Türkmenleri de Oğuz ağzına dayalı bir ağız kullanmaktadır. Ülkemizin çeşitli bölgelerinde dağınık olarak yaşamakta olan Barak Türkmenlerinin bir kısmı da Antalya'nın Kaş ilçesinde bulunan köylerde hayatlarını sürdürmektedirler. Barak adının anlamının araştırılmasına, Barakların izini taşıyan yer adlarının, tarihi süreçteki yerleşim yerlerinin tespitine yönelik olarak birçok çalışma yapılmıştır. Yapılacak olan çalışmalarla dağınık olarak yaşayan Barakların ağızlarındaki söz varlığı, folklor ürünleri bir araya getirilerek onlar hakkında daha kapsamlı bir veri elde edilebilir. Bölgede yaptığımız derlemeler yoluyla Barak ağızlarında yaşayan sözcüklerin yaşatılması ve kayıt altına alınması amaçlanmıştır. Bu sayede elde edilen verilerin daha kapsamlı yapılacak olan çalışmalara da kaynak olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Barak Türkmenleri, Derleme sözlüğü, Söz varlığı, Antalya ağzı

CONTRIBUTION OF BARAK TURKMEN DIALECT TO COLLATION DICTIONARY

ABSTRACT

Turkish in Turkey is very rich in terms of dialects. Within the historical process, Turkish tribes started to come to Anatolia before B.C. The Oghuz nobles who migrated to Anatolia in large numbers after the 11th century also used a dialect based on the Oghuz. Valuable studies have been done that examine and classify the dialects of the Oghuz people living in Anatolia in terms of sound, shape and vocabulary. Through these studies, the linguistic features and vocabulary of Turkmen dialects were determined and they were recorded to keep them alive. Barak Turkmens also use a dialect based on the Oghuz. Some of the Barak Turkmens living dispersedly in various regions of our country continue their lives in the villages of Kaş district of Antalya. Many studies have been carried out to investigate the meaning of the name Barak and determine the place names bearing traces of Baraks, and the settlements in the historical process. With the studies to be done, more comprehensive data can be obtained by bringing together the vocabulary and folklore products of the Baraks who have dispersed settlements. It is aimed to keep alive and record the words living in Barak dialects through the compilations we made in the region. It is thought that the data obtained in this way will be a source for more comprehensive studies.

Keywords: Barak Turkmens, Compilation dictionary, Vocabulary, Antalya mouth

Giriş

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
e-posta: savass154@gmail.com ORCID: 0000-0003-4462-9006

“Türkiye Türkçesinin ağızları hakkındaki çalışmalar, 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Türkiye dışındaki Türkologların yaptığı ilk çalışmaların ardından 1940’lı yıllardan sonra Türkiye’de de Türkiye Türkçesi ağızları hakkındaki çalışmaların sayısı artmıştır.” (Efe, 2020: s.787). Ağızlar yoluyla standart Türkiye Türkçesinde bilinmeyen birçok kelime nesilden nesle canlı şekilde aktarılmaktadır. “Ağızlar dilin önemli çalışma alanlarıdır ve dilin standart yapısından farklı olarak o dile ait önemli zenginlikleri bünyesinde barındırır.” (Bulut, 2020: s.119). Ağızların coğrafi dağılımı bize o toplumun yerleşme düzenine ve yerleşme tarihine kimlerin ne zaman nereden nereye gelip yerleştiğine, kimlerle komşu oldukları gibi soruların cevaplarını verir (Karahana, 2022: s.40). Bir dilin söz varlığı içinde deyimler, terimler, atasözleri, ilişki sözleri, kalıp sözleri bulunur. Tüm bunların zenginliği ve çeşitliliği bir dilin gelişmişliğinin ifadesi olarak kabul edilir. “Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir.” (Aksan, 1996: s.7). Toplumsal değişim ve dönüşümle birlikte ağızlardaki söz varlığı da artar veya azalabilir, kimi sözcükler ölür yerini başka sözcükler alır. Sözcüğün anlamı değişerek eski anlamı somut bir anlamı karşılarken şimdiki anlamı soyut bir anlamı karşılayabilir. Sözcüklerin anlam ve kavram alanları genişler veya daralır. Sözcüklerin semantik, gramatik değişimlerinin tespiti için ağız çalışmaları oldukça kıymetlidir. “İl, ilçe, köy gibi daha küçük bir bölgede konuşulan, oldukça homojen bir ağız grubunun söz dağarcığının tespit edildiği dar bölge ağız sözlükleri daha büyük sözlükler için kıymetli ön çalışmalar olarak görülür.” (Demir, 1999: s.69). Dar bölgelerde yapılan söz varlığı derlemeleri de ileride daha kapsamlı yapılacak olan çalışmalar için de yol göstericidir.

“Yörük kavramını Anadolu ve Rumeli’de konar-göçer olarak yaşayan, geçimlerini çoğunlukla hayvancılık ve ziraat ile sağlayan, mevsimlere göre kışlak ve yaylalarda kurdukları evlerde ya da çadırlarda oturan, Oğuz Türklerine verilen isim olarak söyleyebiliriz.” (Taşkın, 2020: s.86-89). Selçuklu ve Osmanlı devleti dönemlerinde Oğuz Türklerinin çoğunlukla yaşama tarzı değişmiştir. Artık bozkır kültürünün yerini çoğunlukla yerleşik yaşam kültürü almıştır. Bu dönemde yerleşik yaşama geçmeyen Oğuzlar devlet tarafından “Türkmen” ve “Yörük” adı altında anılmaya başlamış ve bu Türk kitlesi bozkır kültürünü devam ettirmiştir (Kutlu, 1987: s.3).

“Yörük kültürü zaman içinde dönüşmekte, toplumsal ve mekânsal bir değişim evresinden geçmektedir.” (Uslu 2020: s.104). “Toplumda devrim niteliğinde bir yenilenme olsun olmasın sözvarlığında çağın gidişine koşut bir gelişme olmaktadır. Dildeki değişimler çoğu kez sözcüklerde, yani dilin söz dağarcığında söz varlığında görülür (Dilçin, 1978: s.24). Milli kültür değerlerinin bir hazinesi, milli ve sosyal hayatın bir anlatımı olan Yörük (Türkmen) Kültürünü konu alan çalışmalar, köklü bir ulusal kültürü yansıtması bakımından insanları bugüne ve geçmişe bağlama açısından önem arz eder. Zaman, mekân ve tarihsel süreçle birlikte kültüründe değişim ve dönüşüm yaşayan Yörüklerin ağızlardaki söz varlığı da dil bilimciler açısından oldukça önemlidir. Yüzyıllar önce Gaziantep civarından göçerek Kaş ilçesine yerleşen Barak Türkmenleri kültürel kimliklerini korumuşlar, onlar canlı dil hazinesini bugün de yaşatmaktadırlar. Biz Yörük-

Türkmen ayırımına girmeden Barak Türkmenlerini kendi deyimleriyle yörük olarak kabul edeceğiz.

Antalya'nın güneybatısında yer alan Kaş ilçesi 54 mahalleden oluşmakta olup toplam alanı 2231 kilometrekaredir. Doğusunda Demre, kuzeyinde Elmalı, batısında Fethiye ile çevrilidir. Bölge insanının en önemli geçim kaynağı turizm, tarım ve hayvancılıktır. Leyla Karahan, Antalya ağzını Batı grubu ağızları içerisinde I. Alt grubu ağızları içerisine dahil etmiştir (Karahan, 1996: s.106). Erdem ve Bölük tarafından yapılan çalışmada Antalya ağzı üç bölgeye ayrılmıştır. Kaş ağzı Demre, Elmalı, Finike, Kumluca, Kemre, Konyaaltı, Kepez, Muratpaşa ile I. Ağız bölgesinde yer almaktadır (Bölük ve Erdem, 2021: s.2048). Mehmet Dursun Erdem ve Ramazan Bölük Kaş ağzının bazı özellikleriyle Batı grubu ağızlarının genel karakteristik özelliklerine uymadıkları görüşündedirler (Erdem vd., 2011b: s.39). “Ağızların ilden ile değil, köyden köye bile farklılık gösterdiği gerçeği, sınıflandırmanın, ağız haritası çizmenin ne kadar zor olduğunu (Karahan, 2022: s.41) bildiğimiz için Barak Türkmen ağzının da bölgedeki Türkmen ağızlarından veya diğer Barak Türkmen ağızlarından bazı farklılıklar gösterdiği muhakkaktır.

Bu çalışmadaki dil malzemesi Antalya'nın Kaş ilçesindeki Barak Türkmenleriyle yaptığımız mülakatlar yoluyla kayıt altına alınan sözlü kültür ürünlerinden alınmıştır. Derlenen sözcükler türlerine ve kavram alanlarına göre sınıflandırılarak gösterilecektir. Sözcükler; Derleme Sözlüğü ile karşılaştırılıp Derleme Sözlüğü'nde yer alan, Derleme Sözlüğü'nde yer almayan, Derleme Sözlüğü'nde bulunduğu hâlde ses ve anlamları farklı olan sözcükler olarak üç ana başlıkta sınıflandırılmış, Anadolu ağızlarıyla ilgili söz varlığı çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1. Kaş Barak Türkmenleri

Barak Türkmenleri, Hazar Denizi'nin güneydoğusundan, Horasan taraflarından Anadolu'ya gelerek Yozgat ve civarına yerleşmişlerdir. XVI. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Barak Aşireti XVII. yüzyıl sonlarında (1691 tarihinde) Osmanlı Devleti'nin, Rakka Eyaletine iskanlarını emrettiği aşiretler arasındadır. “Bölgede gösterdikleri başıbozuk eylemleri nedeniyle Osmanlı Devleti'nin zorunlu iskân politikalarına tabi tutulmuşlardır (Genç, 2021: s.240-241). Faruk Sümer'e göre (Sümer 1999:197) Baraklar; XVI. yüzyılda Yeni-il'in Dulkadirli koluna mensup bir Cerid obasıdır. Baraklar, XVII. yüzyılın sonlarında, Rakka'ya iskân edilecekleri esnada, Türkmen olarak vasıflandırılıyorlardı (Ersoy, 2005: s.87). “Birçok kaynak Moğol hâkimiyetinin yıkılmasından sonra Doğu ve Kuzey Anadolu'da teşekkül eden Türkmen Beyliklerinin Halep Türkmenlerine mensup aşiretler tarafından kurulduğunu göstermektedir. Bugünkü Barak aşiretlerinin kaynağı Halep Türkmenleridir. Halep Türkmenlerinin en büyük dalını da Beğdili aşiretinin oluşturduğu görülür.” (Tanyol, 2014: s.69-73). Barak Türkmenlerinin mensup olduğu Beydili aşiretinin Selçuklu devletinin kurulmasında rol oynadığı bilinmektedir (Bicik, 1997: s.81).

Tarihte Barak adını taşıyan dört tane hükümdar olduğu bilinmektedir. Bunlar Barak Hacib, Barak Baba, Altın Orda Hanlığı hükümdarı Barak Han ve Çağatay Hanlığı hükümdarı Barak Han'dır. Barak adını taşıyan bir diğer kişi de Barak Babadır. Asıl adı bilinmeyen Barak Baba kaynakların çoğuna göre Babâî hareketinin merkezlerinden Tokat

yakınlarındaki bir köyde doğduğu genç yaşlarda dervişliğe heveslenerek Babaî muhitinden meşhur Türkmen babası Sarı Saltuk'a mürit olup kendisine Barak (köpek) lakabını Sarı Saltuk'un verdiği nakledilir (Zeyrek, 2009: s.10-11).

“Barakların adını taşıyan yer adlarının en yoğun görüldüğü bölge Anadolu ve özellikle Rumeli'dir. Bugün Anadolu'da önemli sayıda Barak adını taşıyan yerleşim adı tespit edilebilmektedir. www.google.com uygulaması yardımıyla tespit edebildiğimiz yerleşim adları şunlardır: Barak (Keskin/Kırıkkale), Baraklı (Delice/Kırıkkale); Baraklı (Sarıkaya/Yozgat), Baraklı (Keles/Bursa), Aşağıbaraklı (Keles/Bursa), Barak fakih (Kestel/Bursa); Baraklı (Evciler/Afyonkarahisar); Belbarak (Hacıbektaş/Nevşehir), Aşağıbarak (Hacıbektaş/Nevşehir); Yukarıbaraklı (Taşova/Amasya), Özbaraklı (Taşova/Amasya), Barak (Şahinbey/Gaziantep), Yeşilbarak, Sahil Barak (Kaş/Antalya).” (Şahin, 2022: s.61). Kaş Barak Türkmenlerinin Antalya'ya nasıl ve ne zaman geldiği konusunda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, 1691-1712 yıllarında Rakka'dan Anadolu'ya geri dönen Baraklardan oldukları sanılmaktadır. Yine kesin tarihi bilinmemekle birlikte köy halkından İbrahim Korkut'tan edinilen bilgilere göre Kaş Baraklarının ataları Gaziantep'te bir suç işleyince bu bölgeye sürülmüşlerdir. Yine köy halkından Alim Onarıcı'dan edinilen bilgiye göre ise Barak köyü, Üçağz köyünden sonra Kaş ilçesinin en eski köyüdür. Söylenilene göre Gaziantep'teki Barak köyünden geldikleri ve gelenlerin çoban oldukları bilinmektedir. Bunlardan farklı olarak bazı köylüler yerleştikleri bölgedeki suyun berraklığından dolayı bölgeye “Berrak” dediklerini, zamanla bu kelimenin “Barak” kelimesine dönüştüğü bilgisini vermiştir. “Bölgede kilimcilikle ilgili çalışmalar yapan Ali Yıldız, Gaziantep taraflarından hangi tarihte göçtüklerini kesin olarak bilinmeyen Baraklılardan üç obanın Antalya'nın Kaş ilçesine gelip orada Barak köyleri kurdukları bilgisini verir. Köyler tahminen 1691 ya da 1712 yılında Rakka'dan Anadolu'ya geri dönen Barakların bir kolu tarafından kurulmuş olmalıdır” (2012: s.149). Gaziantep Barak Ovası'ndan göç ederek Antalya'ya yerleşen Barak Türkmenleri Yeşilbarak ve Sahilbarak olmak üzere iki köye yerleşmişlerdir. Yaylak olarak Elmalı-Kaş sınırındaki Yeşilbarak köyü; kışlak olarak da Demre-Kaş sınırındaki Sahilbarak eski adıyla Boğazcık köyünü yurt edinmişlerdir. Baraklıların büyük çoğunluğunun yaşadığı Yeşilbarak köyü; Antalya'nın kuzeybatısında, Kaş'a 75 km, Gömbe'ye 10 km ve Elmalı'ya 35 km mesafededir. Köy, Yumru dağının eteklerine kurulmuştur. Yeşilbarak köyünde bulunan 450 hane yaklaşık olarak 1500 nüfusludur. Bu halkın bir kısmı mevsimlik olarak sahile göç ederler.

2. Derleme Sözlüğünde Bulunan Sözcükler

2.1. Fiil

ağdır-: Yükseltmek, havaya doğru kaldırmak, omuza almak.

apala-: Emeklemek.

aralaş-: Uzaklaşmak.

ard-: Bir şeyi ipe sermek, yükletmek.

ardıl-: Abanmak, yaslanmak, dayanmak.

ayıtla-/aydla-: Ayıklamak.

aykırıla-: 1. Yan çizmek, kaytarmak. 2. Kaçmak.

bele-: Çocuğu beşiğe yatırmak, kundaklamak, sarmak.

beler-: Gözü çok fazla açılmak, sert bakmak.

bıdıra-: Konuşmak, öfkeyle konuşmak, kendi kendine konuşmak.

botla-: Doğurmak (deve).

bört-: Az haşlanmak.

cıngar çıkar-: Yerli yersiz kavga çıkarmak.

cıvıt-: Bir işi uzatarak usanç vermek.

çemre-: Kolunu ve paçalarını sıvamak, eteğini toplamak.

çez-: Çözmek.

çıkıla-: Bohça haline getirmek, çıkın yapmak.

çint-: Bir şeyi ufak parçalara bölmek, doğramak, kesmek.

çokaş-: Toplanmak, birikmek, üşüşmek, kalabalık etmek.

deber-: Ortaya çıkmak, yenilenmek, yeniden oluşmak.

dengil-: 1.Yaslanmak. 2. Yan yatmak. 3. Dayanmak.

derne-: Toplamak.

dep-: 1. Bir şeyi basa basa doldurmak, tıkmak. 2. Tekme atmak, tekmelemek.

din-: Çok yorulup iş göremez hâle gelmek.

dinel-: Dikilmek, ayakta durmak.

dirke-: Yan yana ya da arka arkaya bağlamak.

elet-: iletmek, götürmek.

endik-: Utanmak, sıkılmak, çekinmek.

ev-: Acele etmek.

fıydır-: Atıvermek, kaldırıp atmak, fırlatmak.

gavır-: Kavurmak.

gavlat-: Ceviz ve bademin kabuğundan ayrılması.

gere-: Kapamak, örtmek.

gıran gir-: Yok olmak, ölmek.

gıynaştır-: Kapı ve pencereyi az açmak, aralamak.

gızdır-: Isıtmak.

gidiş-: Kaşınmak.

- hava çek-:** Türkü söylemek.
- hışdın-:** Ayrılmak, bırakmak.
- hopuştur-/hoput-:** Arkaya sırta almak.
- hora geç-:** Hoşa gitmek, işe yaramak.
- hortla-:** Küsmek, darılmak.
- hur-:** Vurmak.
- hüm et-:** Atılmak, saldırmak, hücum etmek.
- ırala-:** Sallamak.
- ilen-:** Beddua etmek.
- kakış-:** 1. Karşılıklı söz direnişinde bulunmak, iddia etmek. 2. Yarış halinde olmak.
- kaykıl-:** 1. Arkaya eğilmek. 2. Yaslanmak.
- kemçir-:** Konuşanın sözünü kesmek.
- mahana bul-:** Bir kimse veya bir olay hakkında hoş olmayacak yorum yapmak, kınamak.
- matıfla-:** Bunamak.
- mızgı-:** Uykuya dalmak, uyuklamak.
- ödü sıt-:** Çok korkmak, ödü patlamak.
- ölçer-:** Sönmeye yüz tutmuş ateşi, lambayı canlandırmak, alevlendirmek.
- pavkır-:** Çok öfkelenmek, bağırarak.
- sadala-:** Sözü ağzında geveleme, şaşırıp sözü uzatmak, istediğini tam anlatamamak, sayıklamak.
- sarala-:** İyice sarmak, sarıp sarmalamak.
- seyit-:** Koşmak.
- sımırsama-:** Nemlenip bayatlamak.
- sıvıt-/zıvıt-:** Süzme yoğurdu inceltmek için suyla karıştırmak, ezmek.
- si-:** 1. Sıvı maddeler için sızmak. 2. Hayvan, işemek.
- sinlen-:** Gizlenmek.
- tins tepser-/tesper-:** 1. Kurumaya yüz tutmak. 2. Sac üzerinde pişirilen ekmeğe saca yapışmak.
- ir-:** Aksırmak, hapşirmek.
- tünne-/tünle-/tün-:** Zıplamak, sıçramak.
- üğ-:** Uyumak.
- ünle-:** Seslenmek, bağırarak.

üt-: Tüyleri yolunmuş tavuğun kalan ince tüylerini ateşle yok etmek.

yabana git-: Boşa gitmek.

yakım yak-: Ağıt yakmak, türkü söylemek.

yavancı-: Çok acıkmak, midesi ezilmek.

yaykala-: Yıkamak.

yuğur-/yuñur-: Yoğurmak.

yü-: Yıkamak.

2.2. Sıfat

apapbak: Bembeyaz, tertemiz.

ay aydın: Aydınlık, ay ışığı.

baylan: Şımarık, yüzüstü, nazlı, yaramaz, terbiyesiz, arsız, densiz.

çılka: Sade, arı, yalnız.

çılpaq: Çıplak.

dul: Yağmur, güneş ve rüzgârın etki yapamadığı gizli, kuytu yer, kenar, saklanılacak yer, ağaç, bina gölgesi.

ellek: Becerikli, eli çabuk.

ensi: Yarı yanmış odun.

ende: Yanında, yanındaki, yakınındaki, elindeki.

eşgere: Ulu orta yer, açık, belli.

gabış: Saçsız insan.

gebeş: Karnı şiş olan.

ger: Beyaz ile siyah arasındaki renk (hayvanlar için).

ıldır ıldır: Işıl ışıl, pırıl pırıl.

ırahat: Rahat.

kerti: Doğru.

kıpırdak: Hareketli, yerinde duramayan, yaramaz.

mamır: Dört dörtlük. Sağlam, bütün, büsbütün.

ölekez: Ölecekmiş gibi zayıf, sağlıksız.

özek: Özenti, çıkarı için sırnaşarak istediğini alan.

pala: Eski, kullanılmış.

sapa: Issız yol.

sırlak: Düzgün, pürüzsüz, parlak.

söbü: Yumurta biçimi, oval.

2.3. Zamir

bora: Bura, buraya.

hende: Bu, şu, o.

horamda: Şuramda.

horda: Şurada.

höte: Öte, biraz ileri.

nankı: Hangi?

2.4. Zarf

accıg: Biraz, azıcık, pek az.

barabar: Beraber, birlikte.

biceccik/bitecik: Bir tanecik.

bicez: Bir kez, bir defa.

boyna: Durmaksızın, boyuna.

enim gonum: Etraflıca, iyiden iyiye.

gücüle: Hemen şimdi, yeni.

hapaz: Avuç dolusu.

hindi: Şimdi.

höle: Şöyle, böyle.

naal/nahal: Nasıl?

zır: 1. Sadece anlamında bir zarf. 2. Büsbütün, tamamen.

2.4. Edat-Bağlaç

emme: Ama.

filen: Filan.

zar/sar: Herhalde.

2.5. Ünlem İfadeleri

abuy: Şaşırma ve korkma ünlemi.

ihi: İşte!

meh: Al! Buyur!

voyn: Hey!

2.6. İsim

a: Ağa.

alacık: Üzeri dal ve hasırla örtülen çoban evi, tarla, bostan, bağ kulübesi, çardak.

alama: El ile tutulup atılabilecek büyüklükteki taş parçası.

an: İki tarla arasındaki sınır, set şeklindeki ayrıntı.

ayaydın: Ay ışığı.

ayın oyun: Öteberi, ufak tefek, ıvır zıvır, abur cubur.

aykırı: Yamaç, karşı, düz yol, kestirme, ters.

buar/muar: Pınar, çeşme.

bukat/mukat: Vukuat, olay.

cıngırığ: Tahterevalli.

cizeme: Çit.

çellik: Çocukların sopa ile oynadıkları oyun.

çıkı: Bohça, çıkın.

çilenti: Hafif ve ince yağan yağmur.

dilme: Uzun kereste parçası.

dul: Yan taraf, eşik.

eniş: İniş.

esgin: Rüzgâr, sert esen rüzgâr.

fırıška: Rüzgâr etkisiyle serpinti halinde yağan yağmur.

gatıran: Katran.

gıran: Kenar.

gümbet: Derede suların toplandığı geniş ya da derin yer.

harar: Büyük sepet ya da küfe, çuval.

ilisdir: Büyük tabak şeklinde metal süzgeç.

indirmelik: Geline, attan inerken erkek evi tarafından verilen armağan.

istirpe/isbirte: Kibrit.

kaklık: Taş, ağaç oyukları içindeki su birikintisi.

kımçı: Küçük, ince değnek, kamçı.

körek: Kapı kilidi, kapı mandalı.

laylon: Naylon.

mahana: İleri sürülen sözde neden, bahane.

ment: Suyun önündeki set.

mezer: Mezar.

namazla: Seccade.

oba: Konuk olarak bir yere gitme, gezme, komşu.

oku: Düğünlerde düğün sahibinin davet için gönderdiği küçük eşya.

ölet: Salgın.

ölgülük: Ölü evi.

öpcük: Çuvalların iki yanında tutmak için dokunmuş ipler.

özger: Yel.

pardı: Odun parçası, dal.

pusat: Gelinlik.

püse: Katran.

tentene: Dantel.

tora: Torba.

tüsgü: Duman.

urasa: 1. Kocakarı ilacı, kocakarı ilacıyla hastalığı iyileştirme işi; hastalığa, cine büyüye karşı okuma üfleme işi. 2. Tılsım, büyü.

yamalık: Yırtık yeri kapatmak için dikilen parça, yama.

yañış: Nakış, süs.

yonga: 1. Parça. 2. Yontulmuş küçük odun parçaları, talaş.

2.7.Alet ve Ev Eşyaları

apdashlık: Lavabo.

bakır: Metal kova.

bartlak: Çocuğu tahta beşiğe bağlarken bağladıkları ipin beşikten tarafı.

bişşek/pişşek: Yayık dövmede kullanılan ağaç.

çatgı: Üç ayaklı sehpa.

çencire: Tencere.

dıđan: Tava.

dibek: Taş veya ağaçtan yapılan içi oyuk tahıl dövmeğe yarayan alet.

düven: Harman dövülürken kullanılan tahtadan yapılan bir tür alet.

döndürece: Ağaçtan yapılmış, yufka çevirmek için kullanılan yassı alet.

gap-gacak: Mutfak aletleri.

gavata: Su içilen maşrapa.

hatıl: Toprak evlerin çatısına boydan boya koyulan ağaç.

havıt: Devenin sırtına konulan alet.

hebe: Heybe.

holuz: İri gözlü kalbur, elek.

ırbık: İbrik.

ilen: Leğen.

ite: Un elerken dökülmemesi için yere serilen bez ya da deriden yapılan örtü.

kile: Genellikle tahıl ölçmede kullanılan ölçek.

lata: Dar ve kalın tahta.

mıh: Çivi.

okla: Ekmek açmaya yarayan ince uzun sopa, oklava.

peşgir: Havlu.

sele: 1. Kargıdan veya hayıttan yapılan büyük sepet. 2. Başparmakla işaret parmağı arasındaki uzaklık.

senit: Üzerinde çörek yapılan küçük tahta.

sındı: Makas.

sibek: Beşiğin ortasındaki deliğe yerleştirilen bebeğin çişini akıtıldığı kap.

tabla: Üzerinde ekmek yapılan tahta.

tara: Odun kesen bir tür balta.

tokuş: Çamaşır yıkarken kullanılan tahta alet.

tuluk: Yoğurt yapmak için temizlenmiş keçi derisinden yapılan yayık.

üzük: Testi, çaydanlık vb. nesnelere emziği.

üvendire: Yassı demir parçası.

2.8.Akrabalık Adları

bılla: Kız kardeş, abla.

bobalık: Kayınpeder.

gadaş: Kardeş.

gaga: Ağabey.

2.9. Hayvan-Hayvancılık

alaf: Hayvanların yem yediği yer.

alık: Küçük eğer, semer.

angalan-: Hayvanların toprakta yatıp yuvarlanması.

bızala-: Doğurmak (İnek hakkında).

boğasak: Boğaya gelmiş, boğa isteyen inek, dana.

boyunduruk: Öküzlerin boyunlarına takılıp birlikte hareket etmelerini sağlayan bir tür ağaç çember.

böcü: Böcek.

bödü: Deve yavrusu.

böyü: Küçük kahverengi örümcek.

cibi: Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv.

cork tavuk: Kuluçkaya gelmiş tavuk.

çandır: Karışık, melez.

çatma: Bir arada bağlı on-on iki hayvana düvensiz harman dövdürme.

çebiç: Bir yaşındaki keçi yavrusu.

dak-: 1. Bağlamak. 2. Hayvanı bir yere bağlamak.

didek: Gaga.

dorum: Deve yavrusu.

duşşak: Hayvanların ayak bağı, köstek.

duşşakla-/duşşa-: Hayvanın iki ayağını bağlamak, kösteklemek.

dünek: Kümes.

enek: İğdiş edilmiş, burulmuş koyun, keçi, at gibi hayvanlar.

gabak: Boynuzsuz havyan.

gayalık: Genç dişi deve.

gön: Hayvan derisi.

gunna-: Kedi, köpek, eşek, at vb. hayvanlar doğurmak.

gunnacı/guzlacı: Gebe hayvan.

guvan: Arı kovanı.

guyruklu: Akrep.

güven: Bügelek sineği.

ıhdır-: Deveyi çöktürmek, oturtmak.

keler: Kertenkele.

kevs: Hayvanın yemediği artık saman.

koduk: Eşek yavrusu, sıpa.

körpe: Yeni doğmuş keçi yavrusu.

köşsek: Deve yavrusu.

kulin: At ve eşek yavrusu.

kümük/kürük: Küçük kulaklı koyun, keçi.

kürne-: Hayvanlar sıcak ve soğğun etkisiyle birbirine sokulup toplanmak.

maya: 1. Dişi deve. 2. Yük devesi. 3. Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü, avuç içi, aya.

nacır: 1. Uzun tüylü, erkek deveyle boz dişi devenin çiftleşmesinden doğan deve. 2. Güreş devesi.

paytar: Baytar.

pirebolu: Arıların, kovanlarının deliklerini ve ağzını sıvamak için yaptıkları, siyaha yakın renkte, yeşil balmumu.

selverce: Deve havudunun altına konulan keçe ya da çul.

sigge: Hayvan bağlanan ucu halkalı demir kazık.

sümüklen: Salyangoz.

tirik: Sincap.

yalak: 1. Çukur. 2. Hayvanın su içtiği yer.

yegi: Yem, yiyecek.

2.10. Vücut Bölümleri

alça: Alın.

bıkanak: Ayak, bilek, diz eklemi.

çiğın: Omuz.

gıç: Bacak.

yargın: Sırt.

2.10. Giyecek Adları

babiç/babiş: Pabuç, ayakkabı.

dasdar: Başörtüsü.

fısdan: Fistan.

gönek: Elde dikilmiş kol ve yakası işlenmiş iç çamaşırı.

haba: Palto.

merze: 1. Bir tür başörtüsü 2. Beyaz çarşaf.

sırt: Giysi.

tagga: Takke.

uşgur: Uçkur, bel bağı.

yağlık: Mendil.

2.11. Tarım ve Tarım Aletleri

añız: Ekinin biçildikten sonra tarlada kalan köklü sap kısmı.

basıra: Bitki, bostan, meyve ağaçları ve bağlara zarar veren bir hastalık, külleme.

ben düş-: Olgunlaşmaya başlamak (meyve).

böcelen-: Tahılın bitlenmesi.

çeş: Savrularak samanından ayrılmış tahıl yığını.

ellik: Ekin biçerken elin üç parmağına geçirilen tahta araç.

enek: Sabanın el ile tutulan yerinden demir takılan yerine kadar olan kısım.

enel: Tarlada imece halinde çalışan işçilerin bir seferde çapaladıkları ya da biçtikleri kısım.

galbır: Kalbur.

gedel: Yamaçlar üzerinde yapılan set set tarlalar.

geren: Verimsiz, tuzlu, çorak toprak.

ileşberlik: Rençberlik.

örüm: Tarlanın ekilen bölümü.

süğ-: Filizlenmek.

taya: Ot ya da ekin yığını.

tınas: Harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın.

yaba: Ağaçtan yapılan çatal biçiminde harman savurmada kullanılan alet.

2.12. Bitki Adları

balart: İncir.

darı: Mısır.

çalba: Adaçayı.

çıtlık: Dikenli bir çalı türü.

çiltim: Küçük üzüm salkımı.

gapcık: Kabuk.

gazal: Kuruyup dökülen ağaç yaprağı.

geven: Kışın, sökülüp kökleri dövülerek hayvanlara yem olarak verilen iğne yapraklı bir bitki.

göce: Tarhana, bulgur yapmak için kullanılan kabuğu soyulmuş ve kırılmış buğday.

işam: Çam.

ilabada: Sığırdili familyasından, çiçekleri hekimlikte kullanılan ve kökü kavrulmuş olarak yenilen bir bitki.

mezele: Yazlık sebze.

narpız: Yaban nanesi.

tene: Tane, buğday ve arpa gibi tahıl ürünlerine verilen ad.

tenel: Defne.

yemiş: İncir.

zebze: Sebze.

2.13. Dokuma ve Dokumacılık

barmak: Dokuma kilim ve çullarda kullanılan bir motif.

burma: Keçi ya da koyun yününi eğirmeden önce bir araya getirip dolama.

çağşır: Kıldan dokunan şalvarlık kumaş.

çezgi: Halı, dokuma tezgâhlarına gerilen sıra ipler.

çıbık: Bir yün ve çul motifi.

gelep: Yumak haline getirmeden önce boyanmış ip, ip çilesi, kelep.

ısdar/ıstar: Dokuma tezgâhı.

kılçar: Kıldan yapılmış kumaş.

kırklık: Davar kırkılan makas.

tin: Tezgaha yerleştirilmiş her ipe verilen isim.

yañış: Motif, desen, nakış.

2.14. Yiyecek-İçecek

beze: Yufka ekmeği açmadan önce hamurun ayrıldığı parçaların her biri.

bilamaç: 1. Kaynamış suya un koyarak yapılan bir yemek. 2. Muhallebi.

çora: Çorba.

çökellik: Ayrandan yapılan yağsız peynir.

dıkım: Biraz, bir parça, azıcık.

gatmar: Katmer.

gırintı: Meyve, çerez.

gömbe: Mayalı ya da mayasız, yağlı ya da yağsız olarak yapılan bir çeşit kül pidesi, ekmeği.

kölle: Buğday, nohut ve bakladan yapılmış kış yemeği, tahıl çorbası.

külür: Pişi.

tepit: 1. Az pişmiş, kalın yufka ekmeği. 2. Köpeğe vermek için kepekten yapılan topak.

toga: Ayranla yapılan bir çeşit yemek.

yuka: İnce açılmış hamurdan yapılan sac ekmeği.

3. Derleme Sözlüğünde Bulunmayan Sözcükler

3.1. Fiil

beşşig ırala-: Beşik sallamak.

bıralattır-: Döndürmek.

boscala-: Yemeği yavaş karıştırarak hafifçe pişirmek.

çelpelen-: Çalkalanmak.

çılprır-: Kumaş ya da dokuma türü sergilerin uç kısımlarının dokumasının yıpranması, bozulması.

dañazi-: Bayatlamak, bir şeyin en iyi, en makbul halindeki özelliklerini kaybetme durumu.

dimile-: Pantolonunu, donunu yukarı çekmek, kaldırmak.

dincek-: Dinçleşmek.

fırkat ol-: Duygulanmak.

gaçıl-: Çekilmek, yol vermek.

gıranla-: Dretmek.

gıvcın-: Hareket etmek.

gıymıkla-: Küçük parçalara ayırmak.

gız çıkar-: Kızını evlendirmek.

gurdağ gel-: Rahat durmamak, ortalığı karıştırmak.

hesre-: Hasret kalmak.

içi böcelen-: Kendisine zararı dokunacak bir durum olacağından kuşkulananmak.

iş kes-: Yaramazlık yapmak.

mayın ol-: Sessizlik.

mıdılla-: Hayvanı ucu sivri bir değnekle dürtmek.

okula-: Davet etmek.

sırlat-: Düzeltmek, düzlemek.

suçurgan-: Kendini suçlu hissetmek.

şuhullan-: Bir işle meşgul olmak.

tiydir-: 1. İşemek. 2. Suyu ince ve dar yerden fişkirtarak akıtmak.

toşan-: Eskimek, kıyafetin renginin solması.

tüngülde-: Zıplamak, çocukların hoplayıp zıplaması.

ümünü sık-: Boğazlamak, boğazını sıkmak.

zivti-: Nar, mısır gibi taneli yiyeceklerin tanelerini ayıklamak.

3.2. Sıfat

buz gibi: Temiz anlamında sıfat olarak kullanılır.

cıvrışık: Kırışık.

elbişim: Güzel.

ganere: 1. Yaramaz, şımarık. 2. Çocukları azarlamak için kullanılan bir söz.

garankı: Karanlık.

gurdak: Yerinde duramayan, ortalığı karıştıran.

guvadlı: Kuvvetli.

horslu: Havalı, forslu.

huzuli: Gereksiz, boşuna.

ıngırışık: Zayıf.

ıramadlıg: Rahmetli, merhum.

ötaka: Öteki yaka.

ötüz: Öte yüz, diğer taraf.

şımşırık: İpıslak.

zevde: Şımarık anlamında kullanılır.

3.3. Zamir

anda/handa/hanıda: Orada, yanında.

hönüde: Orada.

kımısı: Kimse.

ötanna: Öte yanına.

3.4. Zarf

acelsemet: Aceleyle, hemen.

bigat: Bir parça.

bisehel: Bir sürü, birçok.

deyin sıra: Deyince.

hindikibi: Şimdiki gibi.

hındiyadar: Şimdiye kadar.

masız: Mahsus, yalancıktan, şaka olarak.

zor şer: Güçlülle

3.5. Zaman İsimleri

aşamıla: Akşamleyin.

evel kün: Geçen gün.

geçağan: Geçen sene, bir önceki sene, geçen gün.

3.6. Edat-Bağlaç

daçıka/ihiçıka: İşte bu.

endebi: Onun gibi, o şekilde.

halbiysem: Halbuki.

mere: Belki.

uysam: Oysa, halbuki.

3.7. Ünlem İfadeleri

voy: Lan! Be! Ya!

3.8. İsim

buçukile: Yarım kile.

çoccak: Çocukcağz anlamında sevgi, şefkat bazen de acıma belirten sözcük.

edi: Cümlelerin sonuna pekiştirme amaçlı eklenen bir sözcük.

geçirinceme: Geçim, aile fertlerinin ihtiyaçlarını giderme işi.

gidişikli: Yerinde duramayan.

lento: İnşaat işleriyle ilgili bir terim.

malış: Pamuk.

mavır: Ot lekesi.

oku avedi: Okuya karşılık düğün sahibine verilen hediye ya da para.

sekir/zekir: Para ve bezle oynanan bir oyun.

tireki: Tiryaki.

ükü: Uyku.

verese: Miras.

yaylon: Naylon.

yuluk: Sapanın taş konulan yeri.

zoput: Değnek, odun.

3.9. Alet ve Ev Eşyaları

babışlık: Ayakkabı konulan yer, ayakkabılık.

baddene: Battaniye, örtü.

buçukluk: Genellikle tahıl ölçmede kullanılan dört buçuk kiloluk kap.

esren: Hamur bölmeye yarayan alet, keskin demir parçası.

gazan eni: Küçük tencere.

lugga: Ayran dövülen tahtadan yapılmış alet.

takı tuku: Ufak tefek eşya.

tüselik: Arılara verilen dumanın çıktığı alet.

yuvalak: Dokuma sırasında kilimi germeye yarayan alet.

3.10. Akrabalık Adları

amcauşşa: Amcaoğlu.

3.9. Vücut Bölümleri

öpce: Topuk, ökçe.

3.10. Giyecek Adları

beyazlık: Gelinlik.

gocuk: Mont.

kecek: Giyecek, giysi.

muşmak: Şapkanın uç kısmı.

öncek: Okul önlüğü.

üsdon: Kadınların giydiği şalvar.

3.11. Hayvan ve Hayvancılık

herri: Sincap.

kösköpe: Köstebek.

küsbe: Pancardan yapılan hayvan yemi.

mal melel/mal maşakat: Hayvanlar için kullanılır.

ol sal-: Arının çoğalması.

önselik: Devenin boynunda havıta* bağlı dokuma ip.

3.12. Tarım ve Tarım Aletleri

ala düş-: Meyvenin olgunlaşmaya başlaması.

balle: Samanların toparlanıp paketlenmiş hali.

yığın: Ekini deveye yüklemek.

3.13. Bitki Adları

ebömeç: Ebegümece otu.

ecibicik: Yenilebilen bir tür ot.

gabaya at-: Harmanı, buğdayı kabartmak.

gabıklı: Kurutulmuş taze fasulye.

galipdoz: Okaliptüs.

garacot: Çörekotu.

gazzak: Yenilebilen bir bitki türü.

kerdime: Yenilebilen bir bitki türü.

tildiren: Yenilebilen bir tür ot.

3.14. Dokuma ve Dokumacılık

bışgi: İki üçgenin ince kısa bir çizgi geçişiyle birleştirilmesine benzer motif ismi.

bışgılı: İç içe geçirilmiş, kenarları zikzaklı dörtgenler şeklindeki motifin ismi.

birikleme: Dokuma işlemi sırasında ipi elde biriktirme.

dengirek: İp eğirmede kullanılan alet.

dığdı/dıdıla-: Dokuma tezgâhının kurulumunda çözümlenen iplerini kazıklara düğümlenmesi işlemine denir.

emeç: Şekli deve boynuzunu andıran motif ismi.

gelen-varan: Dokuma sırasında tezgâhta iplerin bir öne bir arkaya geçmesini sağlamak için iplerin arasına yerleştirilen değnek.

gelinöldüren: Kuşak şeklindedir. Beyaz ince çizgiyle boğularak (çerçevelenerek) içi noktalar hâlinde dizilmiş beyaz şeritleri, kırmızı çizgilerle kare şeklinde bölerek şekillendirilen motife denir. Bu motifi öğrenmek isteyen bir gelinin motifin zorluğundan dolayı dokuyamamış olması ve üzüntüsünden ölmüş olması üzerine motifin bu ismi aldığı söylenmektedir.

göbü: Ufak nokta şeklinde motiflere verilen isim.

halilefendiler göbe: Kaş yöresinde yaşayan ve kilimcilikle uğraşan kalabalık bir ailenin lakabından gelmektedir. Bu motifi daha çok bu aile dokuduğundan bu işimle anılmıştır. Çengelli yıldız benzer şekliyle altıgen bir çerçevenin içerisinde yer alır.

keme dişi: Kuşak şeklinde dokunan motif ismi. Gelinöldüren diye de anılır.

kırkmıklı: İç, kenarları çengelli koç boynuzunu andıran bezemelerle doldurulmuş altıgen şeklindeki motife verilen isim.

kilim dara: Anadolu'nun diğer bölgelerinde kirkit olarak adlandırılan yün tarağına verilen isim.

3.15. Yiyecek-İçecek

bışcek-daşcak: Yiyecek içecek.

bulgur cıvi/cıvık bulgur: Bulgur çorbası.

topag hamır: Hamurdan yapılan bir tür çorba.

uhra: Un.

4. Derleme Sözlüğünde Bulunduğu Hâlde Ses ve Anlamları Farklı Olan Sözcükler

aş-: Düşmek, yıkılmak. [DS. aş-: Üstünden geçmek, aşmak.]

bıkıl-: 1. Bükülmek. 2. Ayağı burkulmak. [DS. bıkılda-: 1. Gövdeyi geriye bükme. 2. Yavaş yavaş kaynamak.]

bıla-: Karıştırmak. [DS. bula-: Karıştırmak.]

boğasak: Çok yemek yiyen. [DS. boğazsak/boğassak: Obur, pisboğaz]

büngeş-: Üst üste çıkmak. [DS. büngeş-: 1. Birbirine dolaşmak 2. Geriye çekilip toplanmak.]

ceran: Ceyran, elektrik. [DS. ceyran-: Ceyran, elektrik.]

çul: Keçi kılından dokunan örtü. [DS. çul: 1. İç çamaşırı. 2. İçine bez doldurulan minder.]

çiğsin-: Tiksinmek. [DS. çiğsin-: Nefret etmek.]

çir-: Çocuğun ağlaması. [DS. cırla-: 1. İnce ses çıkararak ağlamak. 2. Tiz sesle bağırıp çağırmak. 3. Şarkı okumak.]

dıngıl: Ufak, ufak tefek. [DS. dıngıl: 1. Küçük testi. 2. Küçük sepet 3. Patavatsız, şımarık. 4. Kuşkonmaz çiçeği 5. Çocuğun erkeklik organı 6. Bezelyenin içindeki tanesi 7. Sümük]

diple-: Kilitlemek. [DS. diple-: 1. İçilecek bir şeyi dibine kadar içmek 2. Bir bitkiyi kökünden sökmek 3. Olduğu yerde saymak. 4. Bir şeyi bir diğer şeyin içine, tabanına kadar sokmak. 5. Üzüm, kiraz vb. meyvelerin konulacağı küfenin dibini otla doldurmak.]

eneme: Tohumdan çıkan sebze fidesini biraz büyünce asıl yetiştirileceği yerine dikmek. [DS. 1. Tohumluk buğday 2. Yeni yetişen çam fidanı 3. Tarlayı tırmıkla tarama.]

eye: Törpü, iye. [DS. iye: Törpü, eye.]

fiddir-: Aklını yitirmek, delirmek. [DS. fittir-: Delirmek.]

gahba: Kahpe. DS. gahbe: Kahpe.]

gaşık: Kaşık. [DS. gaşık: Kaşık.]

gazzık: Kazık. [DS. gazık: Kazık.]

genevir: Menengiç, çitlembik. [DS. 1. Kendir tohumu 2. Sarı ile beyaz karışık renk.]

gıllik: Çekirdek. [DS. 1. Küçükbaş hayvan dışkısı 2. Çok kısa, çok küçük.]

gırıt-: Üşümek. [DS. 1. Kibirlemek, büyükmek, kendini beğenmek. 2. Ayakta durmak 3. Kırmak 4. Soğuktan titremek, üşümek.]

gıymadlı: Kıymetli. [DS. gıymatlı: Kıymetli.]

golan: İplerden dokunan, yük taşımada kullanılan yassı kemer. [DS. golan: Hayvanın semerini ya da eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer.]

göklük: Açık alanda sebze ekilen alan. [DS. Yeşillik, çimenlik, çayırılık.]

gu-: Koymak. [DS. guy: Koymak.]

guşşak: Kuşak. [DS. guşşak:1. Kuşak, nesil.]

han: Hayvanlar için gerekli malzemelerin koyulduğu yer. [DS. 1. Ekin biçilirken tarlanın bölündüğü küçük parçalar 2. Kısa zaman, an. 3. Dükkân 4. At, eşek gibi hayvanların otladığı yer.]

harıp: Keçi boynuzu. [DS. harnıp:1. Keçi boynuzu ağacı ve meyvesi.]

işlik: Gömlek. [DS. işlik: İç gömleği.]

kava: Kafa. [DS. 1. Çayırın bol olduğu yer, çayırılık. 2. Ucu sert ve sivri dikensi bir çayır otu.]

kasnak: 1. Elek, kalbur gibi araçların ağaçtan yapılmış kısmı. 2. Yer sofrasında sininin altına koyulan alet. 3. Kanaviçe yapılan çemberin adı. [DS. kasnak: 1. Koyun ve keçilerin boyunlarına konulan, çan takılmış tahta çember. 2. Başa takılan çember. 3. Birbirine geçme tahtalardan yapılmış köy odası, oda.]

ke-: Giymek. [DS. key-: Giymek.]

kıpıra-: Kıpırdamak, hareket etmek. [DS. gıpra--: Hareket etmek, kımıldamak.]

keme: Küçük fare. [DS. keme: Büyük, iri fare.]

kişşele-/kişle-: Sinek ya da tavukları istenilmeyen yerden kovalama, uzaklaştırma işi. [DS. kişle-: Kovmak, ilgisini kesmek.]

kutur: Ağacın çapına verilen ad. [DS. kutun/kutur: Mısır, meyve koçanı.]

kuturi/kutri: Bir malı toptan verme, alış verişte toptan yapılan iş ya da pazarlık. [DS. götürü: Alış verişte toptan yapılan iş ya da pazarlık.]

körekle-: Kilitlemek. [DS. kürekle-: Kilitlemek.]

mataf: Herhangi bir işin yapan kişi tarafından gerekli-önemli görülürken karşı taraf için gereksiz-önemsiz gibi görülmesi durumunda kullanılır. [DS. mataf: Çeşit çeşit eşya.]

masız: Mahsus, şakadan. [DS. mahsus: Mahsus, şakadan.]

matarak: Şakacı, eğlenceli. [DS. matrak: Eğlence, şaka.]

olçum: Kırık çıkık gibi rahatsızlıkları tedavi eden kişiler. [DS. olçum: 1. Doktor 2. Hekimlik taslayan, yıldızların hareketinden sonuç çıkaran.]

öndün: Geçen gün. [DS. öndün: 1. Önde giden, öncü 2. Peşin]

övrek: At sürüsü. [DS. övrek: At sürüsü çobanı.]

paltar: Büyük kulaklı. [DS. paltar: Giysi.]

patel: Pedal. [DS. patel: Ayakları çarpık olduğu için iki yana sallanarak yürüyen kimse.]

samıt: Sağır ya da dilsiz olan. [DS. samıt: Boyunduruğa geçirilen, öküzlerin bağlanmasına yarayan demir ya da ağaç çubuklar, boyunduruk zelvesi.]

savak: Suyun arklardan ayrılma yeri. [DS. savak: 1. Arklardaki küçük bentler 2. Su yolu. 3. Değirmen oluğu, havuz 4. Suyun arklardan ayrılma yeri. 6. Değirmende oluğun suya girdiği yer.]

tek dur-: Uslu durmak, rahat durmak. [DS. dek dur-: Uslu, terbiyeli, rahat durmak.]

tısğa: Bir kâseye konan gaza fitil vb. koyarak yapılan basit aydınlatma aleti. [DS. tısğa: Soğan tohumu.]

tingilde-: Küsmek. [DS. 1. Zıplayarak yürümek, koşmak 2. Sıçramak, zıplamak, yerinde duramamak 4. Titremek]

tomatiz: Domates. [DS. tomatiz: Domates.]

topan: Pamuk veya sazdan yapılan bir yastık türü. [DS. 1. Yuvarlak küre biçiminde 2. Çayırda ayrılmış bölümleri belirlemek için konulan im.]

topar: Topal. [DS. Tepe, tümsek.]

tutaş-/utaş-: alev almak. [DS. tutuşla- Tutuşturmak, yakmak.]

uğrat-: Yolcu etmek. [DS. uğrat-: Kovmak.]

ürt-/ürtele-: Tüyleri yolunmuş tavuğun kalan ince tüylerini ateşle yok etmek. [DS. üt-: Koyun, tavuk vb. hayvanların kıllarını, tüylerini yakmak.]

yareşli: Yararlı, faydalı. [DS. yareşli: Yararlı]

zenaat: Zanaat, ustalık gerektiren iş. [DS. senehet: Zanaat.]

zere: Buğday. [DS. zere: 1. Gerçek 2. Çünkü.]

Sonuç

Kaş ilçesi Barak Türkmen ağızlarından derlenen sözcükler Derleme Sözlüğü'ndeki şekil ve anlamlarına göre incelenmiştir. Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan sözcüklerin sayısı 338; Derleme Sözlüğü'nde bulunan sözcüklerin sayısı 184; Derleme Sözlüğü'nde bulunduğu hâlde ses ve anlamları farklı olan sözcüklerin sayısı 31 olarak kayda geçilmiştir. “İzleri Başkurt ve Kazakistan’ın Akmola Vilayetinde tespit edilen, buradan bir kol güneye doğru inerek Özbekistan’ın Semerkant ili civarında ve Afganistan’ın doğusunda Kabil civarında ve Afganistan-İran sınırında Güney Horosan’da yoğunlaşan, güney batıya doğru yönelen ikinci kol Romanya, Macaristan ve Kırım’a doğru ilerleyen, Anadolu’da ve Rumeli’de yoğun iz bırakan Barakların önemli bir kitlesinin de bu coğrafyaya geldiği anlaşılmaktadır. Bu bölgede de Barak adı yer adlarında görülmektedir.” (Şahin, 2022: s.62-63). Barak Türkmenleri, Yörük-Türkmen yerleşiminin yoğun olduğu pek çok Türkmen boyunun yaşadığı Antalya’ya kendi kültürleriyle gelmişler ve yerleştikleri bölgenin kültürden de etkilenmişlerdir. Göçer kültürünün yaşam tarzını iyi bildiklerinden göçtükleri coğrafyada varlıklarını kolayca sürdürmüşler ve kültürlerini yaşatmışlardır. Akdeniz Bölgesi’nde aynı anda iki farklı

iklimin yaşanması nedeniyle hayatlarını yaylaklarda ve kışlaklarda geçirmişlerdir. Öteden beri var olan sözlü kültürlerine Kaş'a yerleştikten sonra da yeni sözcükler girmiş veya değişime uğramıştır. Barakların en önemli meşgalesi meyve-sebze yetiştiriciliği, hayvancılık, halı-kilim dokumacılığı gibi tarım ve zanaat faaliyetleri olmuştur. Dolayısıyla yaptığımız çalışmalarda ağızlarında tarım, hayvancılık, dokuma vb. alanlara ait sözcükler de daha fazla tespit edilmiştir. Literatür taraması yapıldığında Barak Türkmenlerinin dil ve ağız yapısıyla ilgili yeterli çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Barak Türkmenleri tarihte konar-göçer aşiret olarak yaşamışlardır. Bu konar-göçer yaşam tarzının ağızlarına kattığı zengin bir söz varlığı bulunmakla birlikte yerleştikleri coğrafyalarda da dillerine birçok kelime girmiştir. Türkiye'de farklı bölgelere yayılmış olan Beydili aşiretine mensup Barak Türkmenlerinin ağız özelliklerinin incelenip bunun yanında zengin folklorunun da kayıt altına alınıp bunların toplanıp karşılaştırmalı bir çalışmasının da yapılması gerekir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Barakların yerleştikleri bölgenin kültüründen etkilendiği veya o civarda yaşayanların kültürünü etkilediği muhakkaktır. Kültür ve dil bilim çalışmalarıyla hem zengin dil varlıkları hem de zengin folklor ürünleri kayıt altına alınabilir. Elde edilecek olan bilimsel verilerle Barakların dil ve kültür ürünleriyle ilgili karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Bu çalışma için hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Türkoloji alanını kapsamaktadır.

Çatışma Beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Kaynakça

- AKSAN, D. (1996). Türkçenin Söz Varlığı, Ankara: Engin Yayınevi.
- BİCİK, M. (1997). Baraklar. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (107), s. 81-90.
- BÖLÜK R., Erdem M. D. (2021). Antalya Kaş Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Tarih Okulu Dergisi, Haziran, Yıl:14, Sayı: L II, s. 2044-2063.
- BULUT, S. (2020). Alanya (Antalya) Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar, The Journal of Academic Social Science Yıl: 8, Sayı: 111, s. 117-144.
- DEMİR, N. (1999). Ağız Sözlükçülüğü, Kebikeç, 7(8), s.67-75.
- ERDEM, M. D., BÖLÜK R. (2011a). Kaş (Antalya) Ağızı Ses Özellikleri Üzerine, Turkish Studies, 6(1), Prof. Dr. Gürer Gülsevin Armağanı, s.411-452.
- ERDEM, M. D., BÖLÜK R. (2011b). Kaş (Antalya) Ağızı Şekil Özellikleri Üzerine, Diyalektolog, Yaz, 2, s.29-40.

- ERDEM, M. D., BÖLÜK R. (2012). Antalya ve Yöresi Ağızları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- EFE, K. (2020). Ankara Güdül Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(49), s.786-827.
- ERSOY, R. (2005). Barak Türkmenlerinin Sözlü ve Yazılı (resmi) Tarihlerine Mukayeseli Bir Yaklaşım Denemesi, Millî Folklor, (65), 84-93.
- GENÇ, E. (2021). Barak Türkmenlerinde Halk Oyunları, Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (5), 235-259.
- KARAHAN, L. (1996). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Ankara: TDK Yayınları.
- KARAHAN, L. (2022). Türkiye Türkçesi Ağız Gruplarının Sınırları Üzerine Düşünceler-1, Geçmişten Günümüze Yazılmayan Türkçe, Elginkan Vakfı 5. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, (Haz. Şükrü Haluk Akalın, Emine Gürsoy Naskali), Elginkan Vakfı, s.39-49.
- KUTLU, M. (1992). Yaşayan Bir Alt Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri, Cilt 1, 59-73. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- ŞAHİN, İ. (2022). Barak Adı ve Enotoponimlerden Hareketle Barakların Ana Yurdu Meselesi, Dil Araştırmaları, s.53-66.
- TANYOL, C. (2014). Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları, Sosyoloji Dergisi, 2(9), s. 67-96.
- TAŞĞIN, A. (2020). Yürümekle Seferde Kalmak, Sofrayla Yörük Olmak: Türkistan Horasan Azerbaycan Anadolu ve Balkan İrfanı ve Yörükler, Yörük Araştırmaları-2, (Ed. Fatih Uslu, Canan Kökus), s.85-98, Konya: Palet Yayınları.
- USLU, F. (2020). Yörük Çobanları ve Kişisel Eşyaları, Yörük Araştırmaları-2, (Ed. Fatih Uslu, Canan Kökus), s.99-110, Konya: Palet Yayınları.
- YILDIZ, A. (2012). Teke Yöresinde Barak Kilimleri, Arış Dergisi, (8), 148-159.
- ZEYREK, G. (2009). Barak Türkmenleri, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kaynak Kişiler

KK1: Derlenen: Hasan Yağız, Yaşı: 82, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 14.07.2022.

KK2: Derlenen: Mehmet Yumrutaş, Yaşı: 82, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çoban, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 10.07.2022.

KK3: Derlenen: Ümmügülsüm Bozca, Yaşı: 82, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Ev hanımı, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 14.07.2022.

KK4: Derlenen: İbrahim Yağızer, Yaşı:77, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 21.07.2022.

KK5: Derlenen: Hasan Çelik, Yaşı:69 Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 26.01.2023.

KK6: Derlenen: İbrahim Korkut, Yaşı:84, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 10.07.2022.

KK7: Derlenen: Durali Danacı, Yaşı: 82 Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmiyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 24.01.2023.

KK8: Derlenen: Hamit Yağızer, Yaşı:56, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 20.10.2022.

KK9: Derlenen: Ayşe Yağızer, Yaşı:49, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor , Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 20.10.2022.

KK10: Derlenen: Alim Onarıcı, Yaşı: 75, Eğitim Durumu: Okuma yazma biliyor, Mesleği: Çiftçilik, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 21.07.2022.

KK11: Derlenen: Hatice Uslu, Yaşı: 77, Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmiyor, Mesleği: Ev Hanımı, Derleme Yeri: Yeşilbarak Köyü-Kaş-Antalya, Derleme Tarihi: 17.07.2022.